

חסידות בפרשה

הרב יצחק שפירא

מקץ - חנוכה

תהיה מכבי!

מה ההבדל בין המכבים ליוסף הצדיק?
על האיזון הדק בין ביטחון להשתדלות, ואיך אפשר להרפות
ולסמוך על ה'?

מידת הבטחון

במאמר שלפניכם נעסוק בפרשת מקץ ובחג החנוכה, מתוך התמקדות בנושא יסודי בעבודת ה' שמשיק לשניהם: מידת הבטחון בה'.

חג החנוכה כולו הוא חג של בטחון גמור ומוחלט בבורא עולם. משפחת הכהנים, בני מתתיהו, (כהן בגימטריא עולה כמניין בטחון), יצאו למלחמה מול אימפריה אדירה מתוך ידיעה ברורה כי אין סיכוי טבעי לניצחון. הם יצאו "גיבורים ביד חלשים" ו"רבים ביד מעטים" מתוך בטחון גמור ומוחלט בכך שה' יסייע בעדם לנצח את היוונים. בלי בטחון מוחלט בכך שה' "יתערב" למענם ויצא לעזרתם, אין שום מצב שהם היו יוצאים למלחמת חסרת סיכוי שכזו. כמו כן, גם בפרשתנו אנו לומדים על מעלת מידת הבטחון. בפרשתנו מתואר כיצד שר המשקים מזכיר את יוסף הצדיק בפני פרעה, לאחר שהוא שכח ממנו במשך שנתיים ארוכות.

בפרשה הקודמת, כאשר פתר יוסף את חלום שר המשקים והבטיח לו שישוב לתפקידו, ביקש ממנו יוסף: "כִּי אִם זָכַרְתִּי אֶתְּךָ פֶּאֶר יִיטֵב לָךְ וְעָשִׂיתָ נָא עִמָּדִי חֶסֶד וְהִזְכַּרְתִּי אֵל פְּרָעָה וְהוֹצֵאתִי מִן הַבֵּית הַזֶּה". אלא ששר המשקים שכח לגמרי מבקשתו של יוסף, "וְלֹא זָכַר שֶׁר הַמִּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁכַּחְהוּ".

שכחתו של שר המשקים את יוסף באה בעקבות חוסר הבטחון של יוסף, והיא למעשה עונש על כך שלא בטח רק בה'. כך מסביר לנו רש"י על הפסוק: מִפְּנֵי שֶׁתָּלָה בּוֹ יוֹסֵף לְזָכְרוֹ, הִזְקָה לֵהיוֹת אֲסוּר שְׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁרִי הִגְבֵּר אֲשֶׁר שָׁם ה' מִבְּטָחוֹ וְלֹא פָנָה אֶל רֵהָבִים".

למה יוסף מצפה בבקשתו?

בראשות הרב יצחק גינזבורג שליט"א

במבט ראשון, נראה שחז"ל עוקרים את פשט הפסוקים. בפשטות, יוסף עשה מאמץ מינימלי והגיוני לשחרורו, ומדוע חז"ל רואים את השתדלותו כחוסר בטחון?

אמנם, כאשר מעיינים היטב בפשט הפסוקים, מגלים שאכן חז"ל חשפו את עומק הפשט, ומעשהו של יוסף הצדיק אכן מעורר תמיהה גדולה.

יוסף מפרט את בקשתו בשני חלקים, ככתוב: "כִּי אִם זָכַרְתָּנִי אֶתָּה בְּאֶשֶׁר יִיטֵב לְךָ וְעָשִׂיתָ לִּי עֲמָדֵי חֶסֶד וְהִזְכַּרְתָּנִי אֶל פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתָנִי מִן הַבֵּית הַזֶּה", ולאחר מכן הוא מנמק: "כִּי גָנַב גָּנַבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים וְגַם פֶּה לֹא עָשִׂיתִי מֵאוֹמָה כִּי שָׁמוּ אֹתִי בְבוֹר".

ולכאורה הדבר אינו מובן כלל: מה יוסף ציפה שיקרה באמצעות אמירות אלו. מדוע הוא חשב שאם הוא יספר לשר המשקים שהוא נִגְנָב מארץ העברים, זה יגרום לכך שפרעה יאמין לשר המשקים שאכן כך היה, הרי כולם יודעים שיוסף נמכר לפוטיפר, שר הטבחים, כדת וכדין. וכן, מדוע חשב יוסף שפרעה יאמין לו ששמו אותו בבור על לא עוול בכפו, הרי הדבר נוגד את טענותיה החמורות והברורות של אשת פוטיפר שהיא דמות בכירה בבית פרעה.

אל תחזיק בקש!

על מנת לענות על השאלות הללו, נתבונן באיגרת מפורסמת של הרבי הרי"צ על מידת הבטחון.

וזו לשון האיגרת (מובא בספר לב לדעת, מאמר אמונה ובטחון): "הבטחון הגמור בה' הוא כשאין שום צל מראה מקום ומקור גשמי מאין יבא העזר, כמאמר העולם 'הטובע, ר"ל, מחזיק עצמו גם בקש', אבל בזמן שיש עדיין קש במה להתחזק... הנה עדיין אין זה בטחון גמור בה'."

מה כוונת הדברים? מתי הבטחון שלנו בה' הוא שלם, ומה הכוונה 'להחזיק בקש'?

כאשר מתרחשת על האדם צרה או שהוא נמצא בדאגה גדולה, המחשבה המיידית היא לחפש פתרון טבעי. האדם מיד מנסה לצייר בדמיונו אינספור אפשרויות כיצד הוא יצא מהצרה: אולי פלוני יעזור לי, אולי המסמך הזה יציל אותי, אולי הכסף הזה יפתור את הבעיה. הציורים האלה הם ה"קש" שבו הטובע נאחז.

אך האמת היא, שכל הציורים אין להם אחיזה אמיתית ומוכרחת במציאות, ואין לדעת כיצד ה' יבחר להביא את הישועה. מה שקורה בפועל הוא שכאשר האדם מצייר אותם, הוא אווז בהם בכוח גדול, והוא מנסה לכפות על המציאות שתתנהל דווקא בדרך שהוא צייר. במקום לבטוח בה', הוא למעשה בוטח ב"קש" שהוא המציא במוחו.

לעומת זאת, הבוטח בה' באמת משחרר את עצמו מלצייר את ציורי ההצלה. הוא יודע שהקב"ה יכול להושיע אותו באין ספור דרכים שלא עלו על דעתו, והוא לא מקבע את הישועה לדרך מסוימת. הוא מרפה מן הדאגות ומן הציורים, ופתוח בלבו לקבל את הדרך שה' יבחר

להושיע אותו. זוהי הדרך הריאלית וההגיונית ביותר להיוושע – כי האדם באמת לא יודע כיצד הוא יצא מהצרה שלו, ומהו האופן שבו ה' רוצה להושיע אותו.

כעת, לאור דברי הרבי הריי"צ, אנו יכולים להבין טוב יותר מה התרחש אצל יוסף הצדיק ומהי טעותו הקטנה שהובילה לשנתיים נוספות של עיכוב.

כאשר יוסף הצדיק פתר את חלומו של שר המשקים, מיד הצטייר במוחו ציור מסוים כיצד הוא יוושע מצרתו ויצא מבית האסורים – דרך שר המשקים, שהוא מקורב למלך פרעה. ציור זה, שהוא ה"קש" שבו יכול היה להיאחז, גרם ליוסף לאחוז חזק בנתיב הזה. משום כך, הוא פנה אל שר המשקים בבקשה שבאופן טבעי לא אמורה לעזור לו: שישכנע את פרעה שהוא יושב בבית האסורים בטעות, בניגוד לכל הידוע לפרעה ולחצר מלכותו. הבקשה אינה ריאלית, אך היא ביטוי לנטייה הטבעית שקיימת אצל בולנו – להיסחף אחר הציור של ההצלה שמצטייר במוח.

חז"ל מלמדים אותנו שאילו יוסף הצדיק היה נוהג באותה סיטואציה במידת הבטחון הגמור לפי ערכו, הוא לא היה נוטה אחר הציור שהתרקם במוחו כיצד הוא יצא מהכלא. במקום זאת, הוא היה שם מבטחו בה' וצועד לאור הנתיב שיבחר ה' עבורו, בין אם הוא דרך שר המשקים ובין אם הוא בדרך אחרת.

בטחון – ביטוי לקשר עם ה'

כעת נחזור לחג החנוכה, ונעמיק במידת הבטחון שבה השתמשו מתתיהו ובניו וכל ההולכים בעקבותיהם.

מפורסמת המחלוקת על מידת הבטחון – האם משמעותה היא לבטוח שמה שה' עושה הוא לטובה, או שמא משמעותה היא לבטוח שבוודאי ה' ימלא את רצוני? על כך קיימים דיונים רבים ונשתברו על כך הרבה קולמוסים, לכאן ולכאן.

בחסידות מבואר שמצד אחד, מידת הבטחון איננה "כספומט" או איזו סגולה הפועלת בדרך מכנית, אך מצד שני היא גם אינה רק מחשבה של "הכול לטובה". לפי החסידות, מידת הבטחון היא עוד ביטוי חשוב ויקר לקשר שלנו עם ה'.

כשם שה' שמח בכך שאנחנו מבטאים את הקשר איתו על ידי תורה או על ידי תפילה, כך ה' שמח בכך שאנחנו מבטאים את הקשר איתו על ידי הבטחון בו. הבטחון בה' הוא למעשה אמון בכך שאנחנו נעשה את המוטל עלינו, וה' יגמור בעדנו את המלאכה.

וזו הייתה מידת הבטחון של המכבים: הם יוצאים למלחמה נגד היוונים, ונותנים אמון מוחלט בקב"ה שהוא 'יזרום' איתם ויתערב לטובתם. האמונה המוחלטת הזו היא כלי של קשר המעורר תגובה מלמעלה. ה' נהנה ושמח מהאמון שאנחנו נותנים בו, ולכן הוא נענה אליו ואכן משנה את המציאות לטובתנו.

לפי זה, בחנוכה התחדש לנו ביטוי נוסף ומרכזי לקשר שבינינו לה'. אם עד חנוכה הכרנו את הקשר עם ה' בעיקר על ידי תורה, תפילה ומעשים טובים, כעת בחנוכה התחדש לנו שאנחנו יכולים לבטא את הקשר איתו בעוד צורה – על ידי מידת הבטחון, על ידי האמון המוחלט שאנחנו נותנים בו. כך בחנוכה זכינו בכלי נוסף וייחודי להבאת הנוכחות של ה' בתוכנו.

שבת שלום!

בית המדרש 'עוד יוסף חי'

